

LES SEPULTURES DE LA BASÍLICA DE LA MERCÈ

JORDI BONET I ARMENGOL

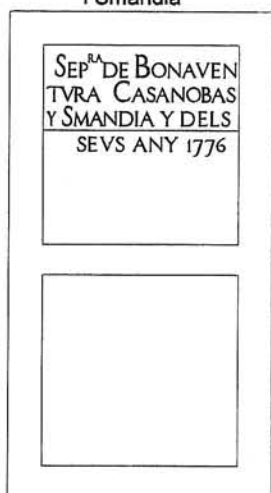
La devoció dels barcelonins per la Mare de Déu de la Mercè fou, al llarg dels segles, no únicament objecte d'estima per tot el que significava l'orde mercedària i l'obra de redempció dels captius, sinó també va expressar-se en la voluntat de ser enterrats al redós de les parets del seu temple.

Quan a la segona meitat del segle XVIII fou encarregat a Josep Mas i Dordal el projecte de l'església nova per els mercedaris barcelonins, va plantejar-se la necessitat que el subsòl de l'edifici no esdevingués un cementiri, tal com era l'església vella, i en acordança amb les normes higièniques que poc a poc anaven extenent-se, es decidí deixar únicament per als enterraments la superfície de les naus laterals.

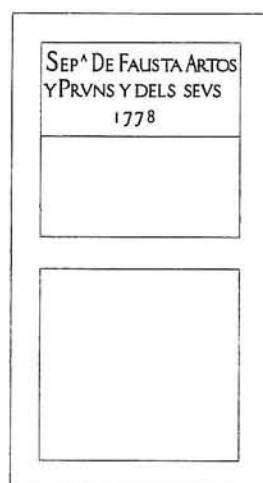
El nou Temple s'edificà envoltant el vell, i així fou possible mantenir el culte en una època econòmicament favorable, i, en relativament poc temps, quedà coberta la fàbrica, s'enderrocà l'edifici vell i es beneí el nou.

Amb la nova construcció algunes famílies volgueren mantenir els drets d'enterrament i altres adquiri-lo de nou, i es féu necessari obrir noves sepultures. Calia conservar el paviment ben pla i uniforme, i es deixà en principi lliure la nau, que, malgrat tot, més tard també quedà ocupada per sepultures a la part de l'entrada, sota el cor i al costat proper a la denominada capella de Sant Crist o dels Dolors.

A principi del segle XX no en quedava cap senyal ni vestigi. Amb la reforma i construcció de la cúpula als anys 80 del segle XIX, per l'arquitecte Joan Martorell, s'hi féu un paviment possiblement de mosaic hidràulic damunt del primitiu, sense afectar-lo. Al quedar malmès després de l'incendi del juliol de 1936, se'n determinà la substitució feta el 1940 amb un dibuix de requadres amb diverses tonatitats grises. Els aiguats que negaren el Temple, sobretot pel 1982, provocaren que es bufés i es trenquessin gran quantitat de peces, desnivellant-lo fortament, fet que incidí en caigudes d'alguns fidels d'edat avançada.

Bonaventura Casanobas
i SmandiaJosep Forn
i de Milans

Fausta Artós i Pruns

BASÍLICA DE LA MERCÈ

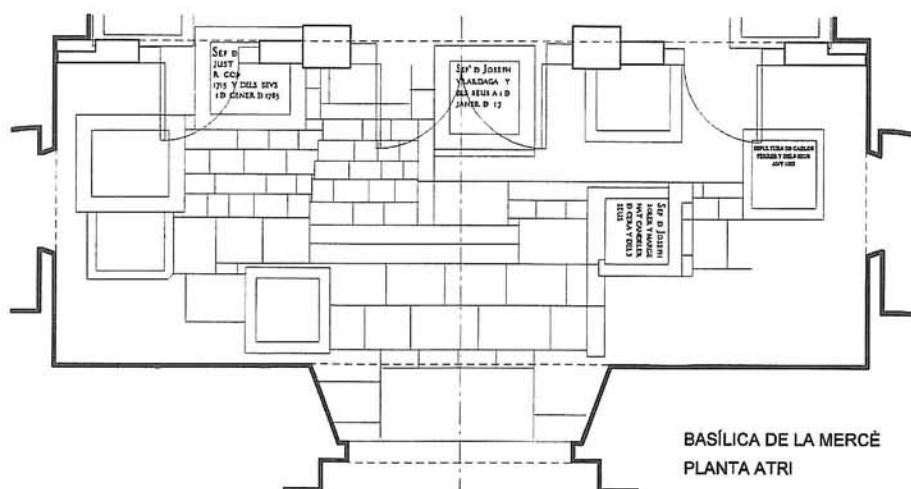
Detalls a la Nau Central

Al procedir a arreglar-ne els punts més afectats, es descobrí davant de la capella de Sant Iu –antigament de Sant Pere Pascual– una sepultura important, mutilada, de marbre verd, segurament del Marqués de la Quadra, envoltada de cairons, i se la deixà al descobert.

Algunes persones d'edat manifestaren el record d'haver vist gran quantitat de tombes, i així ho confirmà la lectura del llibre del P. Gazulla.

Amb la oportunitat de la restauració promoguda per la Germandat de la Mare de Déu de la Mercè, amb l'ajuda i suport de l'Ajuntament de la Ciutat i el mecenatge de la casa Moët & Chandon, s'ha pogut posar al descobert una seixantena de lloses sepulcral amb inscripcions i relleus de marbre i pedra de Montjuïc que constitueixen un augment de dades positiu de cara al coneixement del nostre patrimoni històric-artístic.

A l'arxiu de la Corona d'Aragó hi ha el llibre d'òbits i sepultures, en què els mercedaris anaven apuntant els enterraments i sepultures de la Basílica a partir de l'any 1694. Fra Josep Coll, sagristà el 1789, n'havia fins i tot aixecat un dibuix per concretar la situació. Després de l'exclaustració, amb la desamortització, passà de l'Arxiu del convent de la Mercè a Hisenda, i d'allí al seu lloc actual. De la seva lectura el P. Faustí Gazulla n'havia extret i traduït al castellà una part important per al seu llibre *La Patrona de Barcelona y su Santuario*, publicat el 1918 amb motiu del setè centenari de la fundació de l'orde.

Així s'ha pogut comprovar la bona relació llavors establerta de la major part de les sepultures, ja que no s'ha explorat ni el presbiteri ni els sota-altars de les capelles laterals.

En conjunt aplega una relació important de famílies barcelonines a partir de la família del cavaller Joan Tudó al 1743, fins a les primeres dècades del segle XIX. Hi ha nobles, cavallers, ciutadans honrats, comerciants, patrons d'embarcacions, mestres majors de construcció de Ribera, gremis, lletrats i clerecia, gent d'oficis diversos, des de llogaters de mules a rajolers, fusters, boters, artistes, etc.

A les naus laterals, hi han dues sepultures davant de cada capella; l'accés es fa a partir d'una boca quadrada d'uns 5 pams voltada per un marc de pedra i amb una o dues lloses per facilitar l'obertura. L'interior pot suposar-se que el limitaven les parets que per sota del nivell del paviment servien de traves de pilars. Unes voltes de sardinell fetes amb totxos de 15 x 30 x 4 tanquen les tombes. La llista aplega 64 sepultures que gairebé ha estat possible d'identificar, excepte aquelles que sota el presbiteri no és prudent descobrir ara. Sabem per aquesta documentació que en el presbiteri hi han les tombes dels Marquesos de Moja, del comte de Creixell, del rajoler Josep Barba, de Josep Glòria i també les osseres comunes, sota l'escala del cambril. En el presbiteri de la capella del SS. que s'anomenava de l'Esclavitut, s'hi troba el panteó de religiosos que surt documentat durant el priorat de Frai Pau Soler (1785-88) que el féu capaç per a trenta ninxols.

És interessant de comentar-ne la relació, d'acord amb la situació que es transcriu en apartats diversos. Comença per sota l'escala del cambril i presbi-

teri del Temple, documentant set tombes a les quals s'afegí la del prelat barceloní Josep Maria d'Urquinaona, projectada per l'arquitecte J. Martorell amb escultura de Vallmitjana.

Segueix la relació numerada per sepultures que ocupen la denominada Capella de l'Esclavitut, actualment del Santíssim Sagrament. Les tres primeres estan sota el presbiteri i no s'han explorat. Les altres nou les envolten peces de cairó de 24 x 24 i a les lloses porten escrit els noms següents:

4	5	6
Josep Puig patró	Jeroni Estano comerciant	Agustí Noguer adroguer
7	8	9
Salvador Canyelles patró	Esteve Demestre comerciant	Domènec Lleó Fabricant mitjes
Baldiri i Teresa Vidal	Ossera d'albats	Pere Kessel de Blammon

Les dels dos patrons porten esculpida una nau.

Destaquen per motius diversos, a les naus laterals, a la Capella de Sant Josep i Mare de Déu dels Angels (actual Mare de Déu dels Desamparats) amb llurs escuts, la del Gremi de Teixidors (n. 10) i la del cavaller Joan Tudó (n. 11) del 1749, per tant procedent de l'antiga Església.

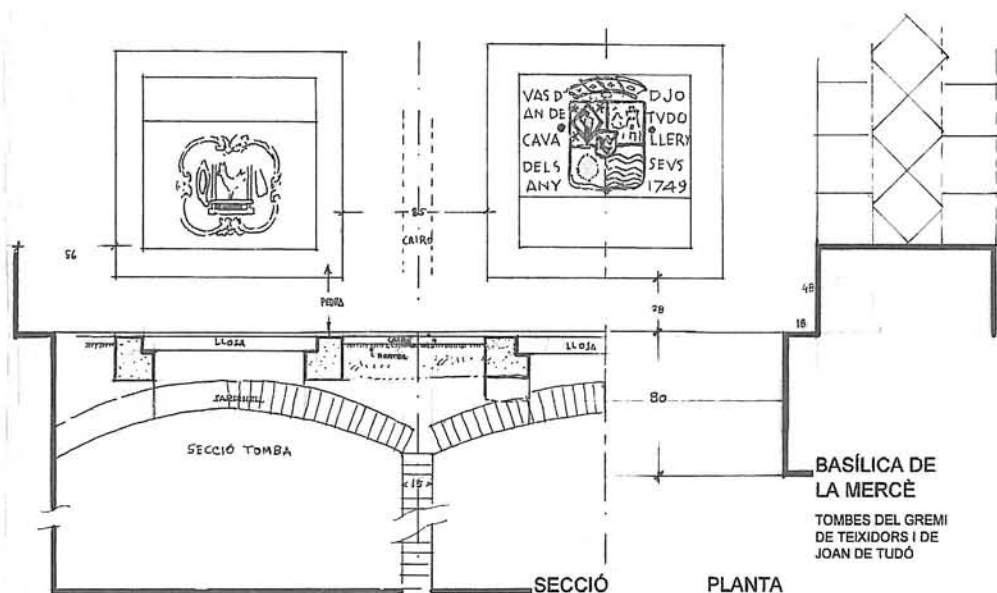
També a la Capella de Sant Pere Pasqual (actual Sant Iu), amb la sepultura de Lluís Carbonell, Marquès de Quadra (n. 14-15) de marbre verd i majors proporcions, encara que mutilada.

A l'altra nau lateral, davant de la Capella de Sant Joan Baptista, la de la Cofraria dels Boters (n. 16) i sobretot, just davant l'entrada de la capella del Sant Crist o dels Dolors, encara que només amb una senzilla inscripció, la de Pere Pau Montanya (1803), que fou Director de l'Escola de Dibuix de Llotja. És l'única escrita en castellà.

En el llibre d'òbits hi queda consignat com «a famós pintor», procedent de la Parròquia de Sant Just i que «se li feu enterro General ab Absolta i acompanyament, assistint ab atxas més de 200 deixebles i 12 atxas al tumul, el 28 de gener de 1803».

A la Capella dels Dolors tot el paviment és de pedra, resseguint la distribució de cada sepultura. La llista de noms d'oficis dels que hi són enterrats és ben diversa:

23. Sepultura comú d'albats
24. Joan Julià, Mestre Major, constructor de Ribera, 1773
25. Joan Wandanet, comerciant
26. Candida Toy i Pallas

27. Pere Romeu, constructor de veles de l'Armada de sa Majestat, 1773
 28. Segismon Soler, fuster
 29. Francesc Gaudeans, forner
 30. Carles Gibert, llibreter-impresor
 31. Rafael Linars
 32. Francesc Zarza
 33. Pau Raspall
 34. Maria Francesca de Sabater, Marquesa de Benavent
- A més d'osseres en els racons de les pilastres.

A sota el cor i part de la nau poc a poc s'anaren extenent les sepultures. Són de gent de procedència diversa i algunes porten esculpit l'escut del seu posseïdor com la de Josep Forn i de Milans ciutadà honrat de Barcelona. A l'acabar el segle encara s'extengueren per la part esquerra de la nau fins sobrepassar la Capella del Sant Crist. Són les darreres tombes construïdes, algunes amb marbres de color ocre i verd amb sanefes ben diverses actualment deteriorades per l'abrasió. Es mostren aparellades en una amplada de 2,5. També hi continua l'ús de la pedra de Montjuïc, en la que porta la data més tardana de 1809, a nom de Pere Pedrís, llogater de mules.

Hi han dos llibres d'òbits corresponents als enterraments fets del 1694 al 1775. El I llibre, o sia amb anterioritat a la benedicció de l'església actual. Després, s'inscriuen en el llibre II, que fineix el 1819. Es transcriu el text que l'encapçala:

LLIBRE SEGON

en que estan notats los
òbits o sepultures dels seculars enterrats
en la Iglesia del Cont. de N^a Sa. de la Mercè
de Barcelona des del Any 1776.

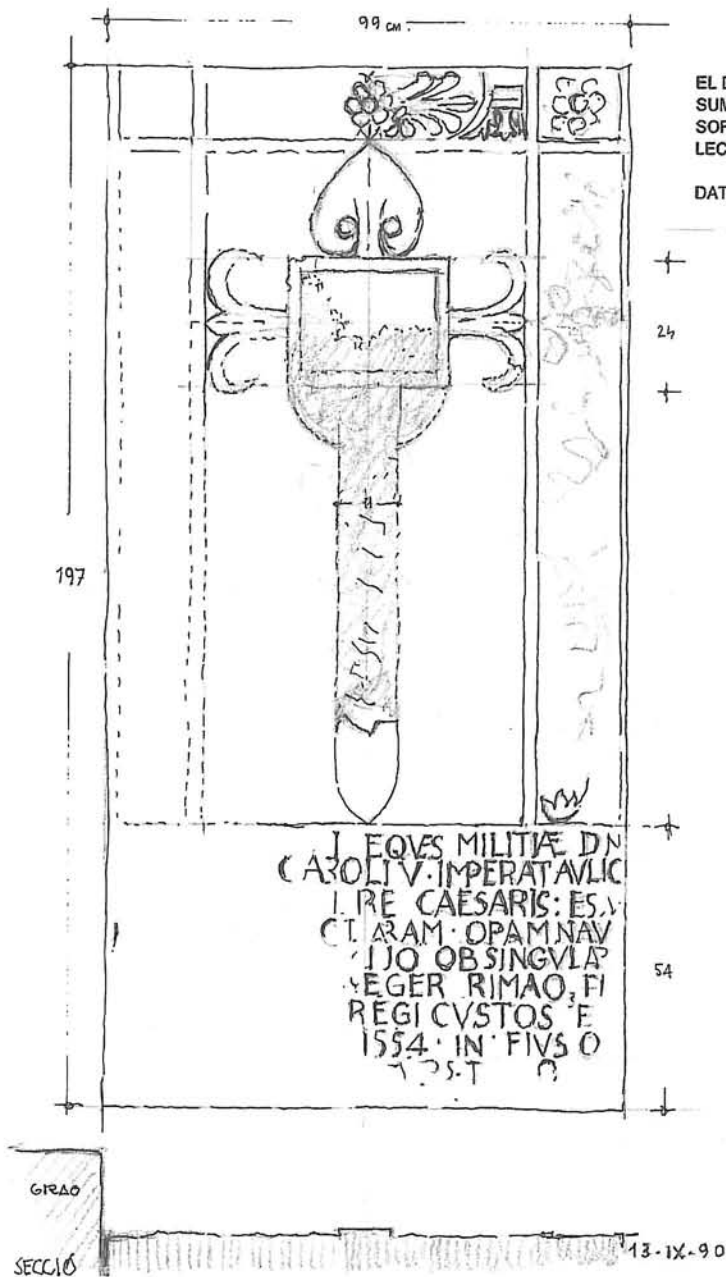
NOTA: «Havent-se acabat la nova Iglesia de est Convent en lo mes de Agost de 1775, i transpost a ella lo S.Sm.Sagrament i la imatge de la S.Sma. Me. en lo dit 10 de 7bre. de dit Any se disposaren i ordenaren en ella les sepultures per sos numos. no fent-se sepultura alguna en lo cos de la Iglesia a fi de que lo pis sia sempre igual y uniforme. Y sols se han fet algunes sepultures damunt de les Capelles i en pasador, que no desfiguren ni afean lo pis principal de la Iglesia. Les sepultures en dita nova Iglesia construïdes amb sos numos. i Dueños de ellas estan senyaladas en lo Pla terreno que esta delineat en lo següent Folis, fins a tota la Capella del S. Cristo y las demes se construhian en lo Panteon o Capella que allí se continuarà amb la del St. Cristo, en la que tambe se podran formar Ninxos.»

D'aquests llibres d'òbits i sepultures en conjunt se'n desprèn que durant 125 anys -1694/1819- foren molts els enterraments de seculars a la Mercè, encara que pròpiament a l'actual Basílica només s'enterraren cap a un miler, de 1775 a 1815, és a dir, en un període de 40 anys, amb un promig d'uns 40 per any.

Hi han tombes que ja eren a l'església gòtica, com la del cavaller Joan de Tudó, del que l'òbit es consigna el 16-XI-1743, però la llosa és del 1749. En el llibre I, és a dir, a l'església gòtica, s'arribà a les 600 defuncions en un període de 80 anys, que donaria un promig de 7/8 per any, encara que en la darrera dècada en alguns anys es sobrepassa la vintena.

És curiós constatar que l'índex alfabètic dels llibres permet fàcilment conèixer la quantitat de llinatges que tenen inicials més corrents:

	Llibre I	Llibre II
B	50	67
C	96	129
G	50	74
M	57	145
P	43	110
R	36	81
S	50	94
V	34	51

EL DESGAST PER ABRASSIÓ SUMAT A LA MUTILACIÓ SOFERTA IMPEDEIX LA LECTURA DEL NOM.

DATA . 1554

BASÍLICA DE LA MERCÈ

LAUDA SEPULCRAL

CAVALLER DE SANTIAGO DE CARLES V EMPERADOR
PORTA DE SANT MIQUEL

Entre els personatges més significatius, a més de membres de la noblesa, com els Marquesos de Moja, de la Quadra i Benavent, hi reberen sepultura Sinibald de Mas (1806), tinent de fragata, director de l'Escola de nàutica de Barcelona. Pere-Pau Montanya (1803), els marquesos de Moja (1790 i 1809), i els de Gironella (1787 i 1795).

Naturalment, els mercedaris tenien la seva tomba. Un panteó amb 30 ninxols, construït en el priorat del Fra. Pau Soler, que va iniciar la seva utilització l'any 1787.

El P. Mestre Fr. Ramon Soler, mort el 28 de gener de 1776, fou enterrat sota les voltes del nou temple, quant aquest encara no havia entrat al culte.

Quan per disposició governativa els enterraments deixaren d'efectuar-se a la Parròquia, per inhumar-los al cementiri civil, alguns personatges com el Bisbe Urquinaona hi foren enterrats.

Entre els centenars de noms hi ha majoritàriament els més comuns i familiars dels llinatges catalans, també d'estrangers que corresponen a militars o algun comerciant. El 1706, hi enterraren Maria Casanova, esposa de Rafael de Casanova. Molts Puig, Armengol, alguns Clarà, Badia, Domènech, Senmenat, Bonet, Smandia, Pujol, Guardans, etc.

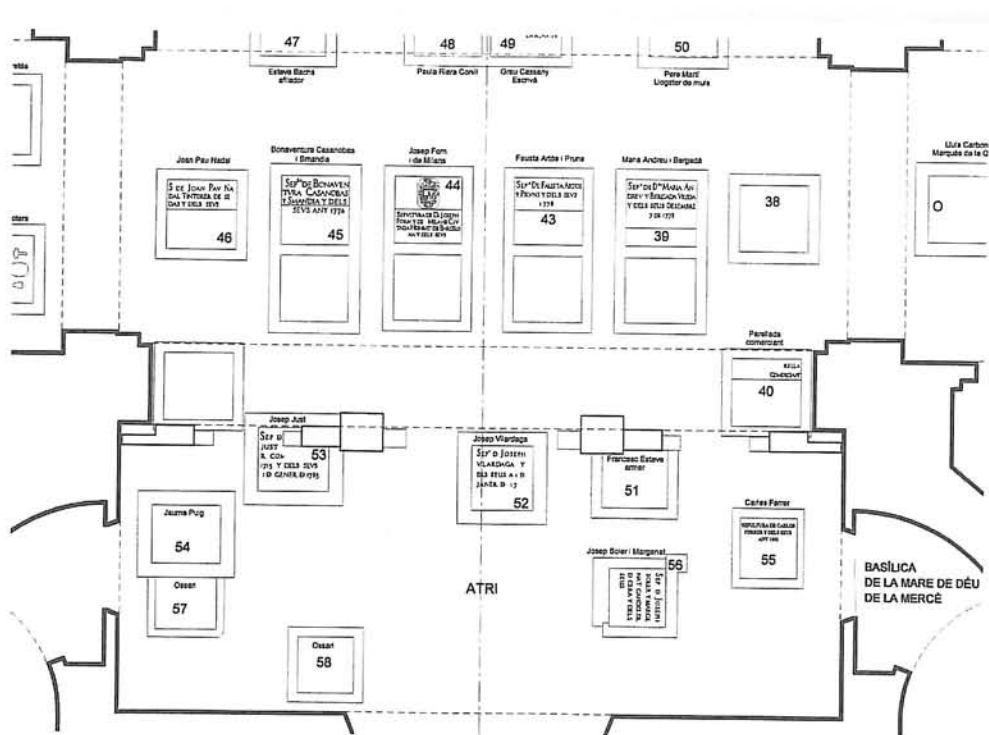
Entre tots aquests enterraments, hi han els que havien mort en olor de Santetat, com F. Bernat de Corbera i qui sap si el mateix Sant Pere Nolasc. A la recerca dels seus restes, s'esmerçaren hores d'estudi i d'investigació, però no se'n pogué aclarir res. Segurament, el fundador de l'Orde, fou enterrat en l'anònim i les seves restes reposen entre tants d'altres, esperant la resurrecció.

Cal però, fer esment del cos incorrupte, salvat després de set segles, de la santa mercedària barcelonina, Maria de Cervelló († 1290), fundadora de les Monjes Mercedàries. En el seu altar del costat del c. Ample, en el transepte, s'hi conserva el seu cos en una urna de plata bellament treballada, visible pels devots en diades assenyalades. El taüt de fusta policromada amb la miniatura del mateix rei en actitud de pregària és al Museu Diocesà. El 1380, Pere el Cerimoniós i la família Cervelló vetllaren per tal que les seves restes fossin degudament venerades, i així encara perduren.

La darrera lauda sepulcral descoberta ha estat la d'un cavaller de l'Emperador Carles V, de l'Orde de Santiago, tal com ho explica la creu que ocupa bona part de la llosa, que és de pedra de Girona i medeix 197 x 99 cm. Es troba just a l'entrada del Carrer Ample, és a dir, del portal, procedent de la Parròquia de Sant Miquel. De la inscripció en queda bona part il·legible però hi consta la data del 1554. No consta en el llibre d'òbits i sepultures i tampoc se'n coneix una possible pertinença a la Parròquia de Sant Miquel i caldrà investigar-ho.

És interessant de veure com a més d'anotar el lloc d'enterrament i la procedència del difunt, en general de diverses Parròquies de la Ciutat, i àdhuc de llocs allunyats, s'anoten referències que permeten seguir el que passava.

LES SEPULTURES DE LA BASÍLICA DE LA MERCÉ

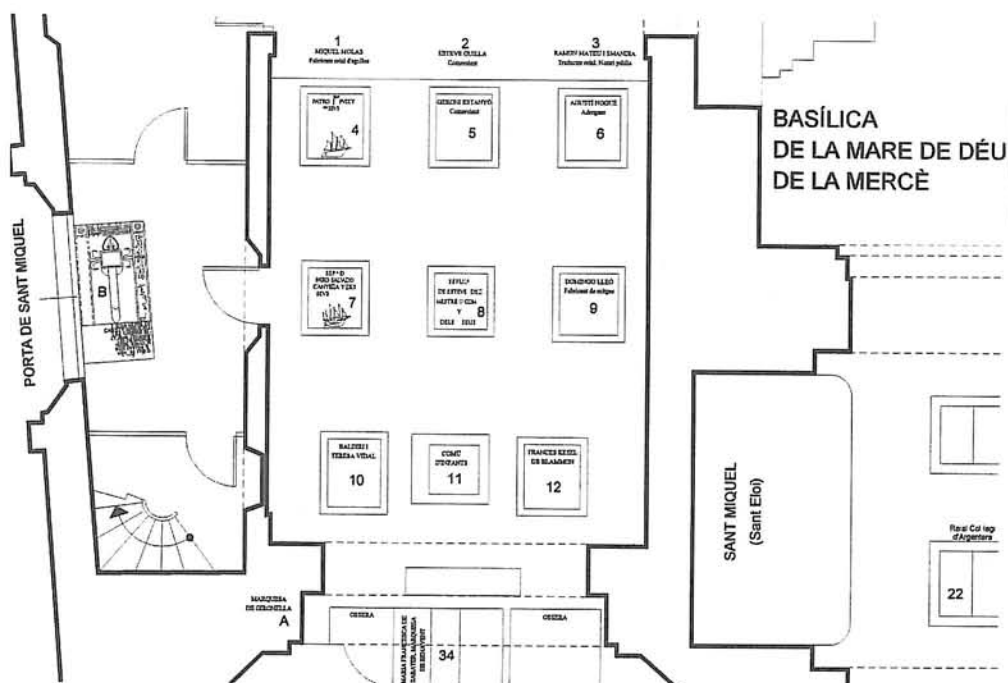
També hi queden escrits la mena d'oficis que es feia a cada difunt. N'hi ha de simples, de generals, el dit de la Mare de Déu, i si són 4, 6 o més atxes les que cremen, si hi ha túmul, si es canten absoltes, etc.

Per exemple a l'octubre de 1808, s'escrui:

«Anna Justina Negrini Manucci, de Mantua, en Italia, muller de Emilio Manucci, Major del Quart Regimen de italians. Of. enterro cos present i quatre ciris. Enterrada en Ntra. Iglesia en la Sep^a. de Esclaves de Núm. 16=Als 11 de octubre 1808.»

«Nota: Dita senyora, morí en lo nostre Col·legi ocupat de tropes franceses i italianes. La anaren a buscar 12 religioses de est Convent ab son Preste, la tarda del 16 del present, portant cada hu una atxa i sense altre acompanyament. Havia estat molt temps malalta en les Atarazanes y en lo decurs de sa malaltia la visità i confessà el Rv. P. Joan Novelles, ex-Prior. Li aporta lo viatich de Nostre Iglesia, el P.F. Ramon Casanovas, Sagristà Major, acompanyat de los religiosos ab atxas, assistint-la i exortant-la dit P. Mestre Novellas».

És interessant consignar que hi fou enterrada Dª Antònia Molas i Parés, vda. de D. Pasqual Molas, director de la Reial Acadèmia. Enterro i ofici de la Mare de Déu amb 4 atxas. Enterro a les Esclaves n° 15.

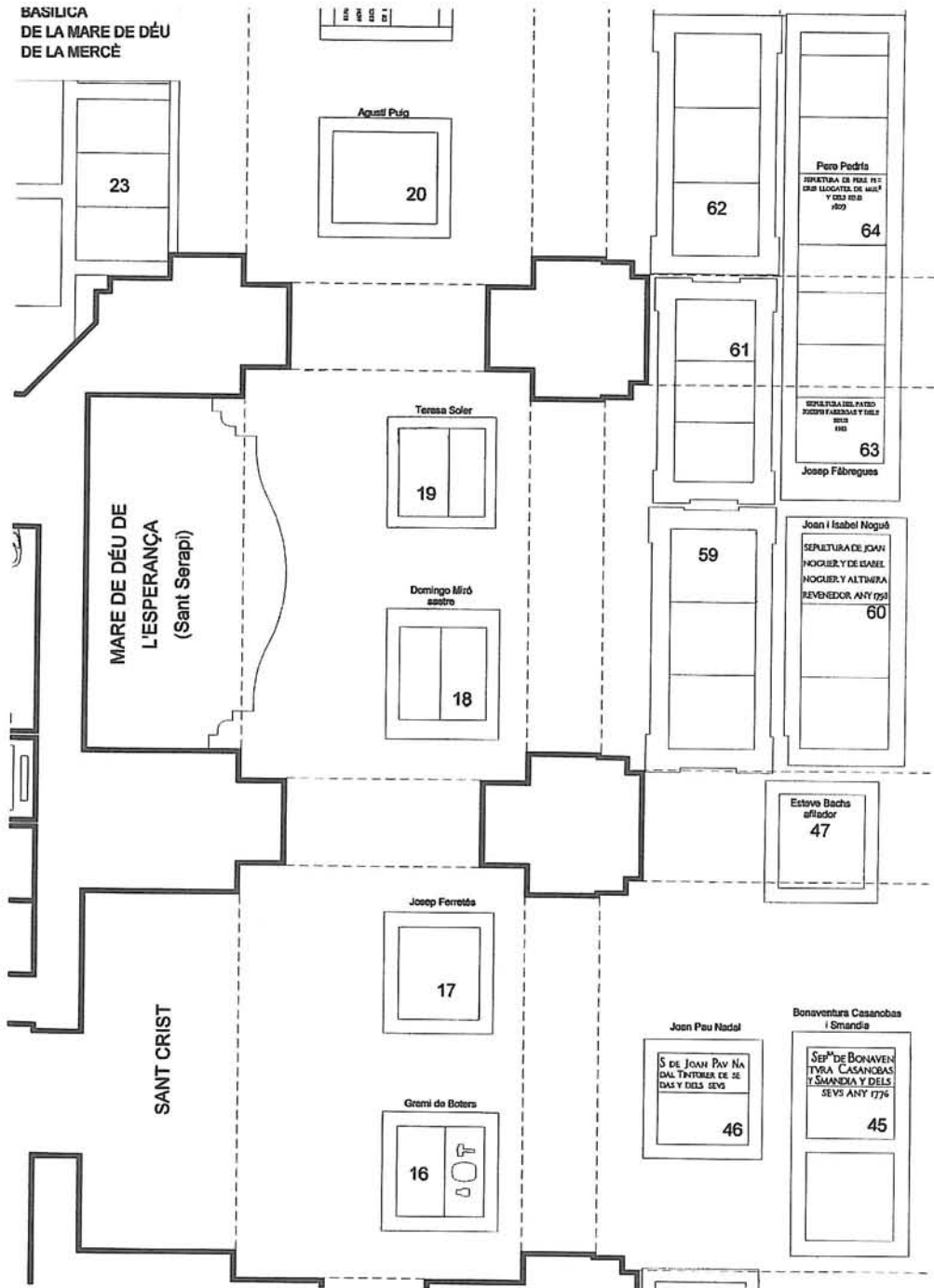
Una de les darreres persones de la noblesa que s'enterrà fou la Il·lma. D^a Raymunda Carbonell i de Vilallonga, Marquesa de la Quadra, amb «enterro ab Absolta i acompanyament i 24 atxas i fou enterrada en la seva sepultura de la Capella de St. Pere Pasqual a 12 de Març del 1804».

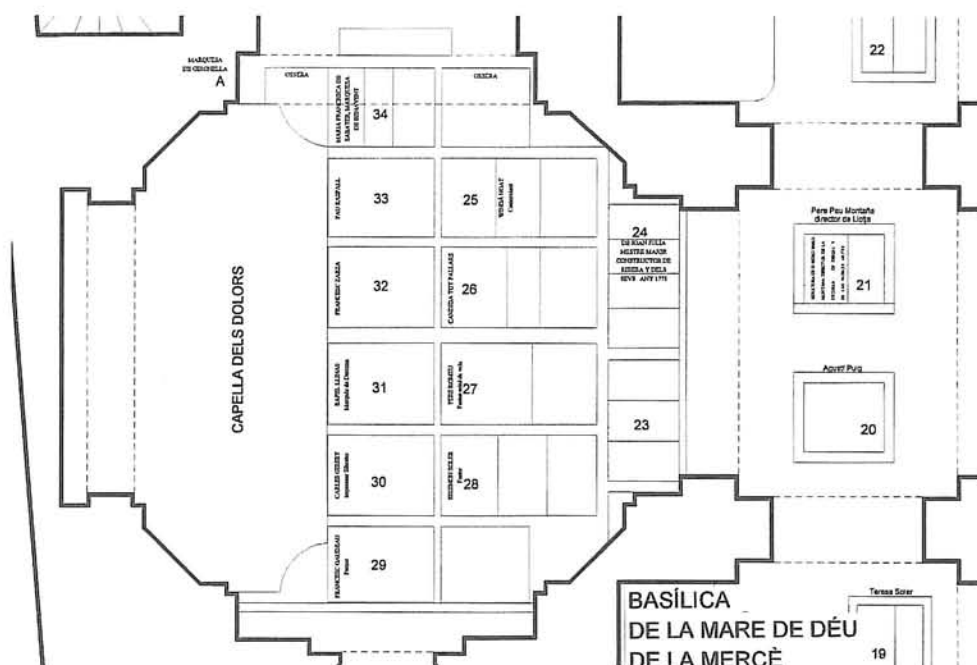
També Da. Maria Lluysa de Copons, Marquesa de Cartellà y de Moja, vídua de l'Il·lm. Sr. D. Joseph de Copons, Marquès de Moja, Mariscal de Camp del Rl. Exèrcit de la Parroquia del Pi. «Se li feu enterro general amb Salva i absolta, acompanyament, tres oficis i quatre atxas i dos misses de... Fou enterrada en la sepultura de sa casa en lo Presbiteri i en ninxol A. Als 20 Octubre 1809».

El darrer enterrament consignat fou el de Pau Bosch, escolà de cant que morí en el Convent, el 27 de desembre de 1819.

Les obres realitzades han permès una recerca i exploració prou interessant, malgrat que de bon antuvi es renuncià a un treball arqueològic complert. Calia procedir a refer el paviment malmès i donar-li la dignitat que correspon a la Basílica. Altrament la humitat persistia per causa de tanta aigua i aconsellava una solució que permetés la transpiració de tanta superfície del temple amb tantes sepultures. El paviment primitiu, a base de cairons de terra cuita, presentava un estat de conservació que no permetia deixar-lo vist. Se li havia sobreposat un nou paviment dues vegades i s'optà per fer-ho per tercera vegada,

LES SEPULTURES DE LA BASÍLICA DE LA MERCÉ

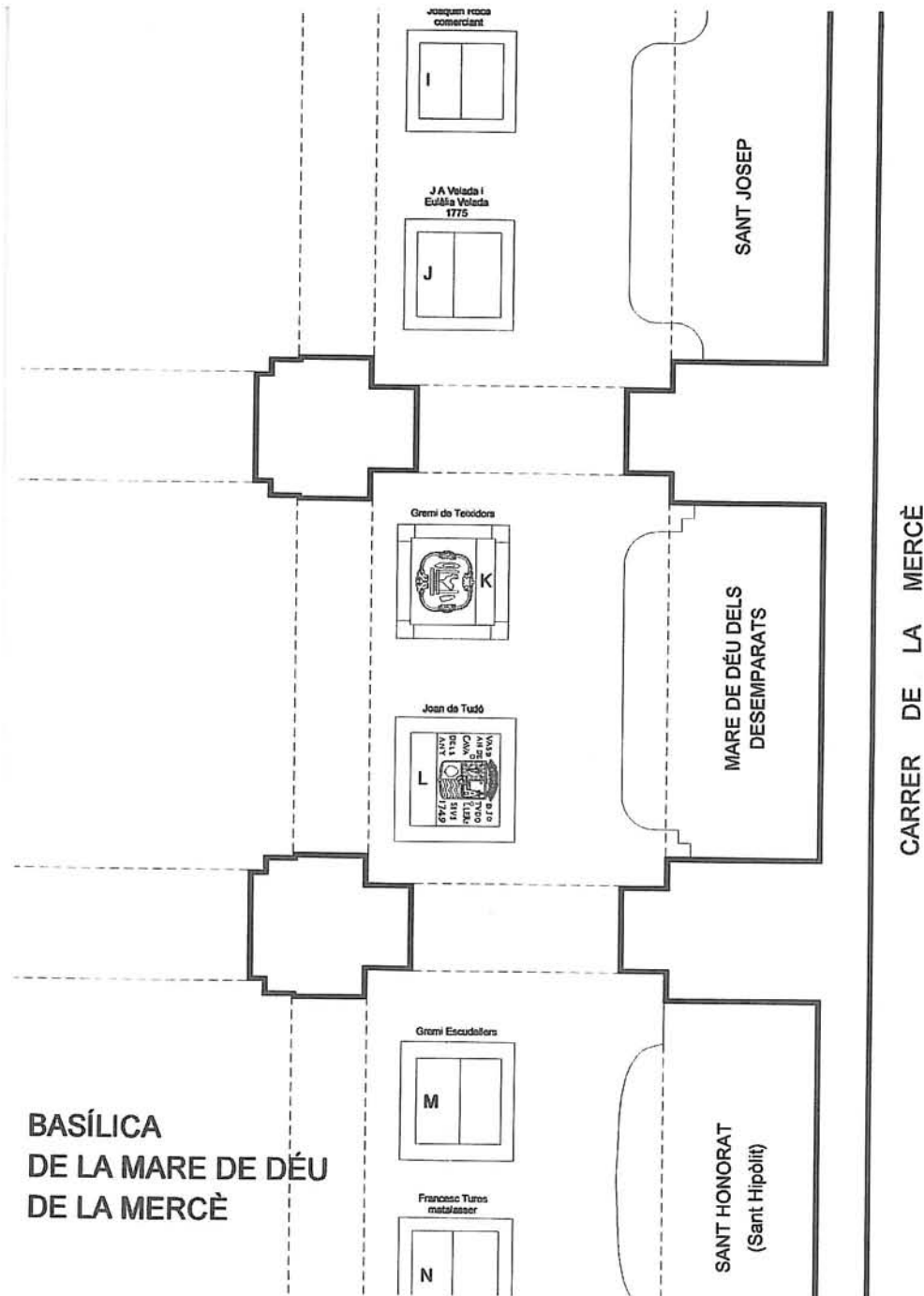
encara que substituint el mosaic hidràulic per marbre de la Sènia, en consonància amb les tonalitats dels que recobreixen les pilastres. L'espeçajament s'ha fet seguint exactament el primitiu, amb les faixes que separen les tramades de la nau.

S'ha optat però per mantenir el cairó a les naus laterals, deixant visibles les 4 sepultures del tram central –el de la Capella del Sant Crist. Són les del Gremi de Teixidors i del cavaller Joan de Tudó i de Pere-Pau Montanya. Aquesta solució permet la transpiració per ambdós costats ja que a tot el llarg de la nau, a sota cor i cancell s'ha col·locat la pedra de la Sènia.

També s'han deixat visibles les tombes de les Capelles del Sant Crist i del S.S. Tot el paviment de la primera és de pedra de Montjuïc amb inscripcions diverses que palesen el ventall de devots de la Mercè. A la Capella del S.S. s'ha substituït el cairó molt deteriorat per pedra de la Sènia, deixant visibles les inscripcions de les sepultures que el Servei de Restauració de l'Ajuntament de Barcelona té cura de fer.

Ara, després de tots aquests treballs, pot assegurar-se que l'obra de la nova pavimentació de la Basílica ha millorat el conjunt, deixant enllestit el que un segle abans no fou possible de fer. Heus ací que una nova manera de mecenatge, en aquest cas el que Moët & Chandon al costat de la campanya per la mi-

LES SEPULTURES DE LA BASÍLICA DE LA MERCÈ

llora del paisatge urbà endegada per l'Ajuntament de la Ciutat, no únicament s'ha ocupat de la façana, sinó que endinsant-se pel portal i per les naus ha dignificat la Basílica. I és important afegir la continuada aportació que la Germandat de la Mare de Déu de la Mercè fa de manera callada però eficaç tant materialment com espiritualment. Així, mantenint la devoció i també viu el record dels avantpassats que volgueren reposar en pau als peus de la imatge de la Mare de Déu de la Mercè, s'hi van afegint noves generacions que la veneren.

